

ІМПРЕСІОНІЗМ І СТИЛЬОВИЙ РЕАЛІЗМ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ МІЩЕНКА

Григорій Григорович Міщенко
(15.04.1940 – 30.10.2019)

Микола Дьомін
мистець, педагог,
член Національної спілки
художників України,
м. Київ

Мистецьке пізнання будь-якої епохи перемін, а тим більше гібридної і конфліктної доби, спонукує вдумливого мистця до повсякденного сприйняття у тому конгломераті часу естетичних категорій, що явлені нам алюзіями, емоціями чи почуттями. Навколишній світ дає змогу художникові не тільки спостерігати, а й виокремити у докільці практику думання та перенесення тієї творчої стихії в національний наратив суспільної свідомості чи пензлем, чи різцем, чи пером. Саме таке життєве кредо сповідував у своїх мистецьких пошуках відомий художник, мистецтвознавець, письменник, есеїст **Григорій Григорович Міщенко**.

На всьому творчому шляху мистця простежується використання окрім сучасних алегоричних композицій ще й давніх призабутих сторінок національної культури. Як говорив сам мистець, справа не лише в тому, аби зрозумілість сучасного мистецтва для пересічного громадянина базувалася на простих темах і сюжетах, але й на самовираженні та стилістиці національної форми. Красномовно висловився про творчість Григорія Міщенко письменник, лауреат Шевченківської премії **В'ячеслав Медвідь**: «Тільки могутній талант міг спромогтися на абсолютизацію цієї апокаліптичної реальності в буденних, на перший погляд, образах. Тягар вселенської відповідальності за долю понівеченого роду, сплюндрованої культури мимоволі залягав на душу такого мистця і обумовлює кожний порух його думки, кожен мазок на полотні. Доля репресованих батьків, нелегке дитбудинківське життя стають символом долі всього народу, покладають на творчість печать суму і болю».

Творчість Г. Міщенко як художника почасти заповнює в національному образотворчому мистецтві малодосліджену сторінку історичного буття України другої половини ХХ століття. З його творчості український глядач може дізнатися й збагнути дух визвольних змагань періоду козаччини та які доленосні події відбувалися у тому часі становлення України як незалежної держави. Художник переживав душевну тривогу і неспокій за нинішній стан національної культури та мистецтва, за втрату тяглості мистців до історичних художніх традицій українців. Він говорив з приводу цього: «Нині художник це щось інше: без почуття свого усталеного родинного гнізда, без цілісного погляду на світ і природу, дуалістичний за своєю вдачею та зі всілякими комплексами. Себто якщо він стоїть з етюдником перед краєвидом, на полотні відтворюється лише його рефлексія, а не пам'ять прожитих років, не цілісність характеру і світогляду, і не глибина внутрішніх переживань».

Час завжди залишає на скрижалях свої апокаліптичні свідчення доби, а наш час й поготів... Адже військові дії на сході нашої держави не дають змоги українцям вільно дихнути на повні груди нашої уже не умовній, а таки реальній окремішності від Московії. А психологія мистецького сприйняття найтіснішим чином пов'язана із середовищем існування індивідуума та з немилосердною епохою воєнного буття. Тягар вселенських катаклізмів колишніх і теперішніх років ліг на плечі художника й відбився на його творчості.

Григорій Міщенко – уродженець Приазов'я. Тут, на Запоріжжі, 15 квітня 1940 року він побачив світ. Ще з раннього дитинства йому запав у душу таврійський степ, де повсякчас трапляються загадкові сліди прадавніх цивілізацій, що явлені давніми курганами чи скіфськими ідолами. Як згадував Григорій Григорович, Мелітопольський курган зі скіфськими катакомбними похованнями хвилював його дитячу уяву. Він згадував, що пам'ятки найстародавнішої у світі писемності, які зафіксовані у гротах і печерах «Кам'яної могили» під Мелітополем, мають щонайменше 12 000 років... А першоджерела не лише української, а й взагалі світової цивілізації, казав він, починаються у знаменитій Мізинській культурі – лише потім, через багато часу, настала мирна хліборобська доба прадавніх українців у трипільський період.

Його уяву повсякчас хвилювали не тільки глибока старовина, а й вольниця запорозьких козаків, які боронили свій край від усяких чужинців. Мрійлива широчінь степу та глибина зацікавленого проникнення в історію краю, де пройшло дитинство, сформували світовідчуття Г. Міщенка. У такому світогляді автора народна картина стає образно-стильовою домінантою, що мала вплив на подальший творчий шлях мистця і дала йому відчуття потрібності своєї творчої праці для України.

Дитинство Г. Міщенка – типове для дітей того суворого часу періоду війни. Дорослим він згадував: *«Особливе значення має те, ким і якими були твої попередники від діда-прадіда як по лінії батька, так і матері. Які, сказати б, гени роду і, зокрема, прагнення його вихідців «вибитися в люди». Адже неспроста колись, та і нині можна почути: «звідки у вас талант чи вдача – від батька чи матері?».* Для мене таким прикладом був мій батько Міщенко Григорій Федорович, його вміння добре грати на гітарі, малювати, без академічної освіти стати вчителем і вихователем... Згадую батька й матір. Його я ніколи не бачив. Така вже його доля: фінська війна, Вітчизняна, з тим 10 років таборів і смерть від серцевого нападу в горьківській пересильній тюрмі 1942 року. А мати? Померла, так і не спізнавши, що таке щастя у її житті... Табір казахстанських таборів позбавив її власної родини. Себто не до мене й брата було їй під час років неволі...».

Матір та її рідну сестру 1947 року ув'язнили на п'ять років. Григорій став вихованцем дитячого будинку, що швидше нагадував – констатував він – колонію для неповнолітніх. І виховувався підліток у семи таких «дитячих» закладах. Пізніше, вже у дорослому житті, постійно перебував під наглядом КДБ як син «ворогів народу». Григорій з дитинства любив малювати, навчився грати на баяні, знався на музиці й отримав середню музичну освіту в культосвітньому технікумі Мелітополя. Проте доля розпорядилася інакше: згодом рік був вільним слухачем Харківського художнього училища, а від 1963 року він – студент Харківського художньо-промислового інституту, який закінчив у 1968 році.

Навчався Григорій Міщенко у прекрасних українських художників **Бориса Косарева**, **Василя Єрмілова** та **Михайла Зубаря** – чудового мистецтвознавця, одного з очільників руху бойчуків у 1920–30-х роках. Дипломною роботою студента стала картина «Запорозьке козацтво та Червоне козацтво», яка планувалася для розпису історично-меморіального заповідника на острові Хортиця. Проте період хрущовської «відлиги» наприкінці шіст-

десятих років минув і на порядку денному постали «приморозки» так званого «періоду застою». І як наслідок на козацьку мистецьку тематику було накладено заборону.

Тернистий мистецький шлях Г. Міщенка по закінченню інституту обумовив і його подальше спрямування в творчих пошуках, позаяк мистця не приваблювали наскрізь неправдиві кон'юнктурні сюжети соцреалістичної тематики, хоча такі агітки давали перспективу кар'єрного росту і вступу в Спілку художників. З огляду на внутрішні переконання, перебував поза Спілкою, а отже не мав вигідних державних замовлень й потерпав матеріально.

1970–80-і роки у мистецькій біографії художника були найбільш проблематичними. Він замешкав у Боярці й збудував творчу майстерню, де були ним створені найзначніші картини. Саме в цей період творчого зростання відбулося його становлення як українського мистця. Водночас уже у період незалежності України він як художник зі значним творчим досвідом заявив про себе і на теоретичній ниві як аналітик образотворчості та мистецтвознавець. Вдумливий і аналітичний склад внутрішнього психологічного стану дав йому змогу в 1990-і роки обійняти посаду редактора відділу теорії та аналізу образотворчості оновленого часопису Національної спілки художників України – журналу «Образотворче мистецтво». Національне піднесення і триумфальна хода нового часу, патріотичні зусилля нового редактора **Миколи Маричевського**, енергія Григорія Міщенка – завдяки цим чинникам у журналі настав період національного розквіту. На той час Г.Г. Міщенко мав близько 500 мистецтвознавчих розвідок у журналі «Образотворче мистецтво» та інших всеукраїнських виданнях.

Ще на початку свого творчого шляху Міщенко задекларував своє життєве і мистецьке кредо у жанрі тематичного портрета: *«Аби було єдине стадо і єдиний пастор»* (1970). Тут мистець розкрив сутність національного світогляду і охарактеризував значення творчої особистості в контексті історичного буття України. Він акцентував важливість національної складової у творчості мистця і торував шлях до інноваційного тематичного жанру картини, портрета чи пейзажу. Саме до глибинного підтексту, знаковості та символіки художнього образу тяжіє змістовне навантаження творів художника. Уся та образна інтерпретація прослідковується і в пластичному вирішенні структури композиційного простору картини та архетипному відтворенні ідеї, теми чи сюжету.

Отже, у творчості Григорія Міщенка простежується ота зацікавлене і глибоке закорінення в епоху українського бароко, у стихію народної картини, що підносить національні художні традиції – він черпає натхнення від творчості майстрів старої української пимоненківської школи. У своїх відтвореннях правди життя, хоч якою болісною вона б не була, художник інтерпретує її у правду мистецтва. Окрім змістовних духовних джерел він вдається ще й до елементів національної форми – творчого самовираження через чуттєве сприйняття буттєво-сутнісних реалій. Тут простежуються і екскурси в роки дитинства, переживання за долю рідних людей, що явили глядачеві серію творів, об'єднаних під загальною назвою «Жіноча доля»

Ці твори тематично наповнені роздумами, діалогами чи монологом людини і розкривають взаємостосунки між українцями в побутових та суспільних лабіринтах задушливої атмосфери того совкового часу тотальної корупції,

брехні та безвиході... Послухаймо монолог самого автора: *«У тому часові з якогось вищого гласу почав шукати порятунку. Адже бачив як пропадають у селі люди. Надто наш «собачий куток» край села, де щодня відбувалися неймовірні сварки й побиття одне одного, а також непробудне пияцтво... І нині все те бачу перед собою зримо... і ця картина вже ніколи не щезне з перед моїх очей... Дивуюсь: хто і коли вів мене до знань, до мистецтва, до краси? Адже ті, з ким мав би розділити оте життя в селі, залишаються і сьогодні в ньому. Щоправда, чимало їх вже в тих вимірах часу, коли все обертається на круги своя — одні відійшли, інші прийшли на зміну їм. А поки що біль за моє минуле, братове й материнське залишається зі мною.»*

Та все ж незважаючи на всі негаразди люди прагнуть жити не тільки своїми малими болями і радостями, а сподіваються свіжого струменя суспільних перемін. Про це свідчать художні твори Григорія Міщенка (1970–1990-і роки). Ця серія представлена картинами: «Син», «Безбатченки», «Лист від сина», «Перед телевизором», «Самотність», «Попід тином», «Старість не радість». Можна сказати, що тут художник наче досліджує думкою і пензлем характери українців, вихоплює аналітичним поглядом зі стрімкого часу життєві реалії, що споконвічно супроводжують людей: сум і радість, брехня і правда, зло і добро. Емоційний вплив, що граничить з афектом, справляє враження від картини «Похорон немовляти» та «Гусопаси» (1970-і роки).

У своїх творчих зацікавленнях Григорій Міщенко звертався й до жанру історичної картини. Як уродженцеві запорізького краю, йому боліла козацька тематика – героїка вольниці у цих творах звучить як гімн волелюбності українців. Картини цієї тематики об'єднані у своєрідну серію, що розриває перипетії козацького побуту і духовну красу козаків, які у героїчних січах боронять свій край від чужинців. Це такі твори, як «Козак у степу», «Дума про козака», «Козаки гуляють», «Козацькі будні», «Стоїть козак під вікном», «Козак нудиться, сердешний», «Козак на варті» та авторська інтерпретація «Козака Мамая». Як світла розрада важким для мистця 1980-м рокам є й данина рядкам поезії Тараса Шевченка «Гамалія» – це картина «Запорозький козак», у якій оспівано ідею свободи та героїзм визвольних змагань в Україні.

Окрім історії України Григорій Міщенко захоплювався й мальовничими її куточками природи. Він працював у жанрі пейзажу, де засвідчив доленосний вплив рідної природи на життєвий простір українців. У краєвидах прославляв природу Наддніпрянщини, адже з цих творів так і струменить тиша та спокій, що передаються глядачеві. Це наводить його до витоків першоджерел цієї землі. Зображення української природи є тим настроєвим камертоном, що налаштовує глядача на елегантність у сприйнятті краси рідних теренів.

Елегійні мотиви і емоційні настрої чинників природи глядач органічно відчуває у міщенковських пейзажах «Над Россю» (1987), «Етюд Росі» (2000), «Надвечір'я на річці» (2004). Повільний плін часу в цих творах підкреслює де-не-де човен з рибалкою; сплеск весла відлунює приглушеним зримим образом, що перегукується з одинокою постаттю на березі. Що це за людина, яка застигла в німому очікуванні часоплину?.. Натомість зримий метафізичний рух часу у просторі картини відчувається у пейзажах «Хмаровий плін» (1988), «Зажурений сонях»

(1995), «Рідне гніздо» (2000). А в пейзажі «Межова груша» (1990) простежується міць і статика у композиції, де хмари торують крону, але не в змозі похитнути межі, а по великому рахунку (з огляду на гібридні інсинуації сьогодення) – меж України. Пейзажі цього циклу створено художником переважно на мальовничих берегах Росі, в селі Саварка неподалік Богуслава, де він мав майстерню. Витончена краса рідної землі надихала художника упродовж багатьох років та повсякчас спонукала до роздумів про сенс існування українців у світі рідної природи.

Григорій Григорович згадував: *«Таке світовідчуття з далекого минулого несподівано прибрало в теперішньому моєму віці особливої символіки і змісту. Досить, скажімо, вздріти зоряний світ над головою і я опиняюсь зазвичай в степах мого рідного краю. Це настільки вражає, що фізично відчуваю свою присутність там, серед всього того, що колись виглядало таким буденним і навіть непривітним. При цьому я не відчуваю колишнього нерозуміння. Навпаки, щось ніби скрадається звіддалік, обвіює мене теплом надвечірнього степу, пам'ятним і таким цілющим вночі під відкритим зоряним небом...».*

Свого часу на початку 1980-х років, коли відбувалися доленосні зміни у традиційному селянському побуті при переселенні з хуторів на центральні обійстя й так бездумно нищилися старі українські хати, Григорій Міщенко започаткував серію малярських творів під назвою «Не називаю її раєм». Це 20 натурних архітектурних відтворень українських хат Київщини та Черкащини, що мають не лише естетичну, а й етнографічну цінність як документ епохи. Серед того унікального своєрідного художнього літопису можна побачити й покинуті напризволяще хати, так звані «пустки», і такі, що в собі зберегли раціональне архітектурне зерно народного формотворення та природність навколишнього господарського середовища. Віриться, що з часом такі документи доби українського традиційного помешкання зацікавлять сучасників.

Якщо говорити про портрет, то цей жанр зацікавив художника насамперед можливістю дослідження характерів українців. Окрім традиційного портрета, у творчості автора присутні композиційні портрети, що тяжіють до тематичної картини: «Може хтось пройде» (1990), «Кіоскерка» (1979), чи групові портрети-картини: «Сім'я» (1977), «Благословення Оранти» (1990-ті роки). У таких портретах-картинах окрім окремої характеристики людини автором зображений узагальнений портрет громадян доби зміни суспільних парадигм національного побутування і спілкування, співжиття і співпереживання українців.

Кілька автопортретів художника окреслюють тему незворотного плину часу, де авторські зображення студентських років (25 літ); періоду життєвих випробувань у 35 років і періоду зрілості – 65 літ дають характеристику творчій особистості в епоху тиску на творчу людину, яка еволюціонує від обнадійливих сподівань «відлиги» покоління шістдесятників до певних розчарувань в епоху «приморозків» і піднесення національної свідомості у час незалежності України.

У мистецькій творчості Григорія Міщенка як художника і його теоретичних розвідках як науковця простежується глибинна сутність непересічних естетичних цінностей у відтворенні національних характерів українців та мальовничих куточків нашої держави. Звернення мистця до історичних колізій, що супроводжують нас упродовж

Вечірній мотив. 1970 р.

Кюскерка. 1979 р.

Хмаровий плин. 1988 р.

Пора жнив. 1990-ті роки

Може хтось пройде. 1990 р.

Жіноча доля. 1969 р.

Козак Мамай. 1985 р.

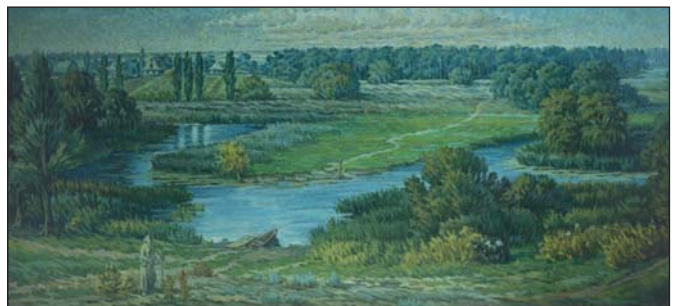
Аби було єдине стадо і єдин пастор. 2012 р.

Мама, тато і я. 1977 р.

Портрет доньки. 2002 р.

Над Россю. 1987 р.

віків, до героїки Козацької держави спонукає українців до роздумів і пробуджує патріотичні почуття. Адже становлення і збереження України як незалежної держави та донесення світові знань про нашу минувщину, непересічних осіб, які творили історію, додає надії та оптимізму на тернистому шляху українців.

Портрет Шевченка. 1985 р.

Подальший розвиток українських теренів у центрі Європи з такою самобутньою культурою і мистецтвом даватимуть змогу просувати наші світоглядні засади у світі. Адже ми цікаві світові насамперед своєю неповторністю, і наше національне кредо добра, справедливості та гуманізму матиме відгук у серцях європейців, коли ми окреслимо і донесемо їм традиції нашої багатовікової культури. На такі благородні чинники спрямовані художні твори та проза Григорія Міщенка, де простежується висота людського духу – співпереживання і звернення до краси, до усього того, що хвилює людину.

P.S. In memoriam.

30 жовтня 2019 року на 80-ому році життя знаний художник, мистецтвознавець, публіцист Григорій Григорович Міщенко упокоївся. Творчість мистця в національному образотворчому мистецтві заповнює мало досліджену сторінку історичного буття України другої пол. ХХ століття. Некролог у «Літературній Україні» підписали: **Олександр Бичко, Олеся Бойко-Гулівата, Галина Бондар, Станіслав Бушак, Богдан Горинь, Микола Дьомін, Олена Загаєцька, Петро Засенко, В'ячеслав Медвідь, Микола Обезюк, Микола Скачко, Петро Собко, Марина Соченко, Олександр Федорук, Іван Фізер, Микола Юхта, Андрій Яремчук.** ■

Світлини картин Г. Міщенка надав син, Сергій Бондар.

Таємна вечеря (в співавторстві з Миколою Скачком)

Література

1. Микола Дьомін. Завжди залишаючись самим собою... Про творчість Григорія Міщенка. Вітчизна. 2008. С. 163–176.
2. Григорій Міщенко. Образні доміанти у творчості Миколи Дьоміна. Українська культура. 2008. С. 22–23.
3. Григорій Міщенко. Мегафорична ірреальність в образотворчості Миколи Дьоміна. 2008. С. 187–189.
4. Григорій Міщенко. Стилiстичні акценти реалістичної традиції у творах Миколи Дьоміна. Образотворче мистецтво. 2011. С. 89.
5. Григорій Міщенко. Вибрані твори. Каталог. Київ. 2012.. 60 с.
6. Микола Дьомін. У зеніті богомазовського літа . Світогляд. 2020. № 4 (84). С. 59–66.
7. Григорій Міщенко. Яблунові цілушки. Саварка – роки і думи. Повесть. Есеї. Київ.: Український пріоритет. 2020.

Очікування (вагітна). 1983 р.

Син. 1974 р.

Моя мати. 1970 р.

Хлопчачі мрії. 1984 р.

Первісток. 1972 р.

Портрет з віддзеркаленням. 1978 р.

Запорізький козак. 1982 р.

Автопортрет. 1975 р.

Зажурений сонях. 1995 р.

Автопортрет. 1965 р.

Алегорія. 1990-і роки

Лист від сина. 1985 р.